

Rezā Dāvarī – filozof kulture i njegova znanstvena biografija

Saeid Abedpour

Naučnoistraživački institut "Ibn-Sina", Sarajevo

Sažetak

Dr. Rezā Dāvarī Ardakānī rođen 1933. godine svrstava se među najznačajnije iranske filozofe novog doba. Vanredni je profesor na Teheranskom univerzitetu, predsjednik Akademije znanosti i autor na desetine knjiga i znanstvenih članaka. Dāvarī je filozof kulture i dijaloga. Njegova djela o humanističkom konceptu poimanja i razumijevanja, islamskoj i zapadnoj filozofiji od iznimne su važnosti za filozofski dijalog savremenog Irana. Njegova misao se razvijala na tradiciji islamsko-iranske filozofije, a može se smatrati "učenikom" zapadnih filozofa. Stoga je on uvijek u traganju za značenjima i pojmovljem koje povezuje zapadnu i islamsko-iransku misao. Od iznimnog su značaja Dāvarījeva intelektualna pregnuća u uspostavi ozračja civilizacijsko-kulturnog dijaloga u Iranu. U ovom radu tretirat će se Dāvarījeva znanstvena biografija kao i njegova filozofska misao.

Ključne riječi: biografija, Dāvarī, Istok, Zapad, fenomenologija, islamska filozofija, iranski identitet.

Rezā Dāvarī Ardakānī rođen je 5. juna 1933. godine u Ardakanu, gradu u centralnom Iranu. Osnovnu i srednju školu je završio u rodnom gradu a višu u Isfahanu. Nekoliko godina je radio kao nastavnik u Ardakanu, Araku, Qomu i Teheranu u kojem je nastavio svoje univerzitetsko

obrazovanje. Doktorski studij na odsjeku za filozofiju Teheranskog univerziteta okončao je 1967. godine i od tada je predavao na ovom univerzitetu u svojstvu člana znanstvenog vijeća. Godine 1983. promoviran je u zvanje profesora, a od 1984. član je Visokog revolucionarnog vijeća za kulturu. Također je sve do 2006. godine bio glavni urednik časopisa za kulturu. Dr. Dāvārī je u tri navrata boravio na znanstvenim studijama u inostranstvu, i to: 1970–71 na univerzitetu Sorbonne u Parizu, 1977–78 u Velikoj Britaniji i 1990–91 u SAD-u (rezā dāvārī ardakānī/fa.wikipedia.org/wiki)

Rezā Dāvārī Ardakānī obavljao je dužnost dekana Fakulteta za humanističke znanosti Teheranskog univerziteta, šefa odsjeka za filozofiju Teheranskog univerziteta, direktora sektora za primjenjene znanosti Irana, te predsjedavao nacionalnom komisijom UNESCO – Iran. Istaknuti profesor dobitnik je mnogobrojnih nagrada i priznanja među kojima i: „Uzoriti profesor Irana“ (1996), „Prvi znanstvenik Irana“ (nagradu mu je 2005 uručio tadašnji predsjednik Seyyed Mohammad Khatami), „Najistaknutiji farabista“ (2007), nagradu Društva pisaca Rusije, stalni je član Akademije nauka Tadžikistana od 2011 i dr. Godine 2016. izabran je za počasnog člana Centra za kulturu ICOMOS.

Rezā Dāvārī je od 1984. godine član Visokog revolucionarnog vijeća za kulturu; zamjenik predsjednika Akademije znanosti Azije od 2002–2006, član Visokog vijeća za obrazovna pitanja Teheranskog univerziteta, kao i član Društva za Iranistiku od 1997 do danas.

Autor je oko 40 knjiga i više od 200 naučnih i znanstvenih radova u oblasti filozofije, kulture i društvene problematike. Mnogi Dāvārīja nazivaju ‘filozofom kulture’.

Svoj spisateljski rad dr. Dāvārī je započeo daleke 1968. godine. U nastavku ćemo izdvojiti neke najznačajnije naslove:

- *Politika, povijest, mišljenje;*
- *Znanje i obrazovno-istraživačke politike;*
- *O znanosti;*
- *O Zapadu;*
- *Filozofija u raljama ideologije;*
- *Filozofija, politika i nasilje;*
- *Mi i mukotrpní put moderne;*
- *Kritički osvrt na filozofiju Karla Poppera;*
- *Savremena iranska filozofija;*

- *Filozofija i savremeni čovjek;*
- *Komparativna filozofija;*
- *Farabi; filozof kulture;*
- *Mišljenje i zapadna civilizacija;*
- *Misao postmoderne;*
- *Kultura uma i slobode;*
- *Filozofija u krizi;*
- *Filozofija u XX stoljeću;*
- *Jean Lacoste (prijevod);*
- *Odbrana filozofije;*
- *Nacionalizam i revolucija;*
- *Nacionalizam i nacionalni suverenitet;*
- *Šta je filozofija?;*
- *Sadašnja pozicija mišljenja u Iranu;*
- *Utopija i doba moderne;*
- *Farabi – utemeljitelj islamske filozofije;*
- *Pozicija filozofije u povijesti islamske epohe...*

Dāvārī Ardakānī je bio jedna strana poznate heideggerovsko-opperovske prepirke 70-ih godina prošlog stoljeća u Iranu premda on ne prihvaća da ga se naziva ‘heideggerovcem’ jer nije bio njegov učenik niti oponašatelj, a niti filozofiju smatra ‘stranačkom’ u smislu slijeđenja neke osobe.

Dāvārī je naklonjen filozofiji i ozbiljni je branitelj filozofije ne pretendujući ni za kakvom ‘galamom’. Njegova djela elaboriraju suštinska pitanja. Ima veoma stroge kriterije da bi nekoga nazvao filozofom i on pravi distinkciju između ‘načitanog’, učenjaka, komentatora, istraživača i filozofa kao posljednjega u stupnjevanju, jer – prema njegovom mišljenju – veoma je mali broj zbiljskih filozofa. Zadaća filozofije je propitivanje o bitku stvari, smatra Dāvārī, a to propitivanje poprima različite forme u različitim kulturama i periodima. Naravno, Dāvārī vjeruje kako je u modernom svijetu filozofija izgubila onaj sokratovski žar i preobratala se u slijeđenje i metod. On smatra da je najveća bespomoćnost čovječanstva nepostojanje misli i njegova zaokupljenost ide upravo u smjeru praćenja tragova ove bespomoćnosti u filozofiji i kulturi. Prema mišljenju Dāvārīja „Filozofija u onom obliku u kojem

se pojavila u Grčkoj i trajala 2.500 godina i dosegnula stupanj moderne, takva filozofija nema budućnosti...i sadašnji problemi svijeta se takvom filozofijom ne mogu riješiti.“

Dr. Dāvārī naklonjen je njemačkom filozofu Martinu Heideggeru i u njegovim djelima se reflektira heideggerova kritika instrumentaliziranog racionalizma, nove znanosti i tehnologije. Premda Dāvārī Heideggera smatra velikim misliocem i ko god se bavi filozofijom treba – po njemu – da se posveti Heideggerovoj misli, ne dopušta da se oponaša ni Heidegger niti bilo koji drugi filozof: „Pažnja koju posvećujem Heideggeru je stoga što me je on, manje-više, upoznao sa svijetom u kojem živim i sa promjenama koje se javljaju u čovjekovu biću u novom dobu, ali kada čitam njegova djela ne mogu i ne trebam ga pitati kojim putem ću ići u budućnosti.“

Dāvārī Ardakānī je uputio ozbiljne kritike Karlu Popperu. Njegovo oponiranje Popperovoj misli 70-ih godina prošlog stoljeća u Iranu kod Popperovih pristalica je tumačeno kao protivljenje slobodi. Dāvārī je pojasnio da njegovo oponiranje Popperu proizlazi iz činjenice da ga ne smatra značajnim filozofom te da se mišljenje nijednog filozofa, pa tako i Poppera, ne treba apsolutno razumijevati i uzimati kao pravac mišljenja i djelovanja. On smatra da je Popper imao oponirajući, politički i žurnalistički pristup filozofiji i filozofima i u prosudbi povijesno znamenitih filozofa nije uzimao u obzir temelje na kojima je počivala njihova misao te je iskrivljeno percipirao njihovu namjeru. Dāvārī je prigovarao Popperu zbog nedoličnih riječi i napada na ličnosti velikih filozofa premda je govorio da treba napraviti distinkciju između filozofske misli koja se razmatra i ličnosti samog filozofa. Iskazivao je žaljenje zbog činjenice da je Karl Popper koji nije bio veliki filozof niti je imao ikakva doticaja sa religijom i koji se – kako je sam kazao – protivi svakoj revoluciji bio neka vrsta uzora za neku religijski i revolucionarno nastrojenu omladinu 70-ih godina prošlog stoljeća.

„Popper je došao u Iran sa sloganom odbrane slobode, ali je ustvari došao da se razračuna sa svojim oponentima i gotovo ništa nije učinio za suštinski princip slobode. Ne kažem da je sloboda nešto loše (i zar bih ikada mogao i mogu kazati takvo što), ali pitam zašto neko ko priča sve te priče o slobodi kontinuirano nešto negira i odbacuje i svojim protivnicima ne ostavlja prostor za razgovor.“

Premda raspravlja o političkoj misli u praksi se žestoko opire politici i davanju političkih savjeta te stoga i nije utjecajna politička ličnost.

Razlog njegovog animoziteta prema politici jeste osvajački duh koji karakteriše modernu politiku a takvom se politikom ne može ostvariti nijedna realnost. Stoga smatra da niko ne treba graditi politički program na, primjera radi, temeljima Farabijeve misli za kojeg se iznimno zanimao.

Dāvārijeva politička misao je pod utjecajem islamske filozofije, napose Farabijeve, i njegovog koncepta 'idealne države' (*al-madīna al-fādila*) prema kojem je filozof taj koji vlada državom, a to je, zapravo, Vjerovjesnik. Drugo što je utjecalo na Dāvārijevu političku misao jeste kritika zapadne filozofije. Njegovi kritički napori su išli u tom pravcu da ukaže na spregu zapadne filozofije i moderne politike. Prema Dāvārijevom mišljenju filozofija je unutrašnji aspekt Zapada i stoga dok ne upoznamo zapadnu filozofiju nemoguće je upoznati njegove vanjske aspekte. U svom začetku zapadni sistem se nije pojavio kao ekonomsko-politička forma već se utemeljio na filozofiji i umjetnosti. Dāvāri smatra da je zalazak zapadne civilizacije uvjetovan zalaskom njenih filozofskih temelja i da taj proces traje već neko vrijeme.

Dāvāri vjeruje kako je pojava Sokrata i grčke filozofije porodila novo čovječanstvo a Sokratova premisa 'spoznaj samoga sebe' se tokom povijesti preobratala u pravac 'autentičnosti čovjeka' u evropskoj renesansi i postala temelj zapadnog imperijalizma. Prema njegovom mišljenju samoutemeljeni i utopijski um je osnova političke filozofije i civilizacije Zapada. Utopijski Zapad ide za svijetom u kojem se uz oslanjanje na samoutemeljeni um i znanost za koju su umislili da je u stalnom napretku mogu prevazići sve zapreke i problemi i ostvariti se 'zemaljski raj'. Na tragu toga nastaje teorija koja nema zadaću da nepristrasno motri zbilju već u sebi skriva namjeru dominacije. Sistem, ovladavanje, moć i proporcionalnost su neki suštinski segmenti utopije i njihovo poznavanje je nužno za poznavanje moderne civilizacije i politike. Ovaj dominantni i osvajački duh u modernoj politici se ispoljava kroz pojavu modernih država i njihovog imperijalizma a također i kroz savremenu znanost promjenom platonovske egzaktne funkcionalnosti i njenom transformacijom u sredstvo dominacije nad stvarima i prirodom. Huntingtonovu tezu o 'sukobu civilizacija' Dāvāri motri kao sukob Istoka i Zapada kojeg izaziva upravo ovaj duh dominacije.

Pitanje o mogućnostima nastanka različitih oblika političkih sistema za Dāvārija je jedno od najvažnijih pitanja i on smatra da se ta problematika ignorira u nerazvijenim zemljama, te da su ove zemlje uglavnom zarobljene ideologijom: „Problem je nerazvijenih zemalja u

tome što je realnost pomiješana sa praksom i znanjem a umjetnost sa politikom, a to je pogrešno. Ukoliko praksa i politika posjeduju ispravna i stvarna svojstva tada se ne mogu mijenjati ... Ideologija je poprište prožimanja realnosti i političkog djelovanja i životnog koristoljublja. ...Jedna od karakteristika nerazvijenih zemalja je njihova nesmiljena pokornost ideologiji. Kada političare ovih zemalja upitate kakav je njihov cilj obično umjesto toga da kažu u kom pravcu žele ići obrazlažu vam svoju dogmatsku misao i ono što rade. Reklo bi se da je njihov govor, ponašanje i djelovanje konačnica svega a ljudi se trebaju zadovoljiti upravo time i biti 'sretni i zadovoljni' da znaju i da im se kaže ko su njihovi neprijatelji i čije riječi im se dopadaju i koga vole da slušaju.“

U svom holističkom svjetopogledu Dāvarī smatra da Zapad ima identitet naspram kojega se ne može djelovati po selektivnom principu, tj. nešto uzeti od Zapada, a nešto odbaciti. Po njemu je Zapad ili 'pozapadnjenje' naš kolektivni usud, ali ono što je bitno jeste usmjeravanje pažnje prema temeljima i principima Zapada u sučeljavanju s njim. U sučeljavanju sa ovim generalnim pitanjem centralnu važnost imaju rasprave o demokraciji, slobodi i prosperitetu. Novu zapadnu demokraciju Dāvarī smatra nekim vidom metaforičke i neizbježne demokracije utemeljene na prirodnom pravu. U principu, Dāvarī nas podsjeća da obratimo pažnju na temelje ove demokracije. Sebe je smatrao kritičarem zapadne demokracije ali svoju kritiku nije temeljio na posebnim ideološkim osnovama već je ona više bila usmjerena ka očekivanju pojave duhovnog mišljenja. Sloboda po njemu ne znači neuvjetovanost i odsustvo obaveze već zbilju i 'robovanje'. Razumijevanje njegove teorije o slobodi kao fašističke Dāvarī smatra posljedicom preplitanja politike i filozofije. Kada se radi o razvoju i prosperitetu on razvoj razumijeva kao napredak znanja i uspostavu sistema posebnih relacija i odnosa. Ali ovaj sistem je globalni i unitaran i zbog toga svi u konačnici stižemo do jednog odredišta, a to je upravo iluzorni tehnološki svijet.

Istok i Zapad Dāvarī motri kao jedan svijet. Za njega svijet nije skupina dobrih ili loših stvari već uvjetovanost i mogućnost pojavljivanja pravaca tradicija i relacija. Ali nije posvema jasno šta on podrazumijeva pod Zapadom. Na jednom mjestu kaže: „I Zapad i Istok su jedan svijet, a svijet nije skupina stvari niti je nešto poput kolektivne svijesti. Svijet je mjesto osvjetljavanja koje stvarima daje mogućnost egzistiranja i pojavljivanja, približavanja i udaljavanja, onoga što prethodi i što dolazi poslije, važnosti i nevažnosti, veličine i malosti i sl. Zapad i Istok su

moгуćnost pojavljivanja i realiziranja pravaca tradicija i relacija, običaja i zakonitosti (Dāvarī, *Farhang, Xerad va āzādī*, str. 145–146).

Prema njegovom mišljenju Zapad je jedno događanje, zapravo jedna povijest. Početak Zapada je u Grčkoj, a to je upravo početak filozofije. On u svom holističkom svjetopogledu smatra da Istok i Zapad imaju suštinu (str. 146). Za njega je Zapad povijest u kojoj obitava antropocentrični čovjek. „Zapad je jedna povijest. Zapad je svijet koji je nastao u takvom povijesnom trenutku koji je otvarao obzorja za takvo mišljenje u kojem je čovjek – malo pomalo – postao centar svega postojećeg. Posljednji stupanj Zapada je stupanj apsolutiziranja znanstvene tehnologije. Savremeni Zapad je svijet u kojem se čovjekova sudbina vezuje za tehnologiju (str. 152). Dr. Dāvarī smatra da Zapad ima suštinu, ali ta suština ne podrazumijeva odgovor na pitanje ‘šta je svijet’ nego je to koncept u kojem stvari, osobe, mišljenje, djela, namjere, relacije i zakoni poprimaju specifičnu boju. Ova boja je bit koja struji u znanostima, književnostima, poslovima, zakonima, stvarima i osobama“ (Dāvarī, *Mā va rāh-e došvār-e tağaddod*, str. 25).

Pojam ‘zapadnjaštva’ je jedna od najvažnijih misaonih kategorija Dāvarīja. Pod ‘zapadnjaštvom’ Dāvarī podrazumijeva čisto oponašanje zapadnih metoda i običaja. „Zapadnjaštvo je jedan vid bitisanja u svijetu. To je subjektivni pogled na svijet i cjelokupnu egzistenciju“ (Dāvarī, *Aql o zamāne*, str. 28). Na tragu toga i zapadnjaci su ‘pozapadnjeni’. Regioni kao, Zapadna Evropa, Sjeverna Amerika i Japan su opsežno pozapadnjeni ali je ostatak svijeta pozapadnjen dvostruko. (Ibid.) Naš kolektivni usud i svih nacija svijeta je pozapadnjivanje. Najniži stupanj ‘zapadnjaštva’ je taj da se evropske vrijednosti zamišljaju apsolutnim a ne zna se da su to evropske vrijednosti (dvostruko zapadnjaštvo). Drugi vid je stupanj samosvijesti do kojeg još uvijek nismo stigli, a to je da znamo da su sve sadašnje svjetske vrijednosti zapadne (opsežno zapadnjaštvo). Dāvarī smatra da su evropske vrijednosti utemeljene na principima i da te vrijednosti zahvaćaju samo vanjštinu u odnosu na zapadnu misao koja je nutrina civilizacije te da se vanjština i nutrina trebaju motriti kao jedna cjelina. Ovaj vid ‘zapadnjaštva’ je „prijemčiv i ozbiljan“ (Dāvarī, *Vaz’ e kanūni-ye tafakkor*, str. 65). Mi nemamo drugog izlaza osim ‘zapadnjaštva’ smatra Dāvarī. Po njemu termin Zapad ne treba se razumijevati u negativnom kontekstu. On smatra da prijevod perzijskog termina ‘nafsaniyyat’ (sebstvo) kao subjektivitet nije pogrešan ali pod uvjetom da se ima u vidu filozofsko značenje ovog termina, a ne etičko.

U knjizi *Utopī va asr-e ġadīd* Dāvarī kaže da je u novom dobu Bog iščezao i da sudionici tog doba nemaju nikakva doticaja ni s religioznošću, ni s Božijim odredbama. Religija i njene odredbe ne ostavljaju nikakva traga. „Savremeni čovjek pažnju većinom posvećuje animalnom i insistira na svojoj animalnoj prirodi (Dāvarī, *Utopī va asr-e ġadīd*, str. 47). Po njemu: „Ako je ‘nafsaniyyat’ bit ljudske egzistencije koja koliko god je to moguće potvrđuje Božiju egzistenciju, a ne smatra se potrebitom o Bogu, onda je sva zapadna filozofija nafsaniyyat“. On nadalje kaže: „Sve stvari zapadnoga svijeta slijede metod i na tragu toga nema nikakve razlike između znanosti, politike i slobode, i to je nafsaniyyat“ (Dāvarī, *Falsafe dar bohrān*, str. 67). Ovakvom upotrebom termin ‘nafsaniyyat’ mogao je biti pogrešno protumačen, te su se neki Dāvarījevi kritičari pitali: „Šta ima lošeg u tome da svaka stvar slijedi metod? Zar sve one rasprave na Zapadu o metodama različitih znanosti predstavljaju nafsaniyyat? Ako nafsaniyyat ovdje razumijevamo kao subjektivitet slijeđenje metoda je pozitivnost a ne manjkavost. Iz kojeg razloga slijeđenje metoda nužno iziskuje nepostojanje razlike između znanosti, politike i slobode“ (Nasrī, *Rūyārūyī ba taġaddod*, II, str. 263).

Dāvarī smatra da je moderna poseban vid ljudske relacije sa svijetom i čovjekom u kojoj su se očitovale znanost, umjetnost i tehnologija (Dāvarī, *Farhang, Xerad va āzādī*, str. 145–146). Um koji dominira ovom epohom ne percipira stvari onakvima kakve one uistinu jesu. Taj um ne poznaje niti jednu stvar onakvom kakva ona uistinu jeste. Ovaj um sam po sebi oblikuje sliku svijeta i onoga što u njemu egzistira i traga za znanjem na temelju te slike. Um ove epohe nije odijeljen od volje. Ovaj um je središte moći. Sadašnja situacija koju smo opisali započela je sa Descartesom. Descartes je bio prvi koji je govorio o subjektivnom umu. Ovaj um i tehnologija su se pojavili zakrivanjem Svete ideje i smještanjem umjetnosti u okvire estetike i nekih drugih pojavnih prizora (Ibid.). Kao što se da primijetiti Dāvarī je u ovoj stvari explicite blizak Heideggerovoj misli. Na početku djela *Asr-e tasvīr-e ġahān* Heidegger nabraja pet promjena kao specifikuma moderne: moderna znanost, mašinska tehnologija, poimanje ljudskog djelovanja kao kulture, ograničavanje umjetnosti na estetiku i lišenost Boga ili bogova (Heidegger, *Asr-e tasvīr-e ġahān*, str. 1).

Dr. Dāvarī nekad individualnu slobodu smatra onim što odlikuje Zapad, a nekada um i njegove temelje; naravno, um i znanost koji se vezuju za svijet nizina. On Zapad u cjelini poima kao um i znanost koja naginje ka svijetu nizina i stoga um poima kao ‘nafsaniyyat’ (sebstvo).

Naravno pod nafsaniyyatom ne podrazumijeva slijeđenje strasti i putenosti već je nafsaniyyat Zapada jedan sistem u čijem je središtu čovjek koji je mjerilo svih stvari (Dāvarī, *Falsafe dar bohrān*, str. 84). Taj um koji jeste ‘nafsaniyyat’ je izopačio svijet i čovjeka u njemu. Taj um ide za dominacijom materije. Savremeni um nije sveti potencijal koji gradi vezu sa svijetom svetosti već se spustio sa svoga duhovnog melekutskog stupnja i preobratio u instrument čovjekove dominacije nad onostranim (Dāvarī, *Šamme-ī az tārīx-e ġarbzadegi-ye mā*, str. 12). Promijenio se i čovjekov pogled na egzistenciju. Priroda se motri kao neživa egzistencija koja treba biti u posjedu čovjeka (Dāvarī, *Farhang, Xerad va āzādī*, str. 122).

Dāvarī smatra da od trenutka našeg sučeljavanja sa Zapadom uvijek je Zapad bio taj koji dominira. „Mi smo se našli na kraju svoje povijesti i da nije započela druga povijest ne bismo imali drugog puta osim nestanka. Ali postojala je povijest Zapada i mi smo se – htjeli to ili ne – našli u njoj. Malo-pomalo je forma zapadne civilizacije zauzela svoje mjesto te su naše ranije vrijednosti potisnute i proširile su se zapadne vrijednosti, a mi smo umislili da ono što je ostvareno na kraju zapadne povijesti može biti početak naše nove povijesti“ (Dāvarī, *Vaz’e kanūni-ye tafakkor dar Īrān*, str. 57). Na tragu toga „Početak povijesti naše moderne ili modernizma bio je konac povijesti Zapada. To znači, kada smo mi napravili korak ka moderni Zapad je stigao do svoga kraja“ (Dāvarī, *Darbāre-ye Ġarb*, str. 44). Dr. Dāvarī nadalje kaže: „Mi u ovoj moderni koja je bila ‘posuđena’ sada malo-pomalo shvaćamo da je ova zapadna civilizacija praćena znanošću, književnošću i filozofijom. Problem nerazvijenih zemalja je u tome što njihova civilizacija nije u sazvučju sa mišljenjem, ali je Zapad u vremenima procvata imao misao koja je bila ‘duša’ zapadnih društava, tj. običaji, etika, stil života, znanost, politika i tehnologija Zapada su bili kao jedno“ (Dāvarī, *Aql o zamāne*, str. 43). „Mi smo imali nepotpuno poimanje moderne i stoga što nismo razmišljali o moderni našli smo se u procjepu povijesti.“ O trenutačnoj poziciji misli u Iranu dr. Dāvarī kaže: „Sadašnja naša povijest je povijest prošlosti Zapada i mi nismo uspjeli biti sudionicima zapadne misli i kulture a otuđili smo se i od naše prošlosti. Iz ovoga se nadaje pitanje: Da li će ova misao za posljedicu imati odricanje od mišljenja?“ Kada raspravlja o ‘Povijesti egzistencije’ Dāvarījev pristup je heideggerovski. On smatra da povijesti počinju sa mišljenjem, odnosno da je mišljenje temelj povijesti. Mišljenje je uvjet postojanosti povijesne epohe i ne može je slijediti (Dāvarī, *Falsafe-ye tatbīqī*, str. 3). „Mi u novom dobu nismo imali mišljenje a sa savremenim

evropskim mišljenjem ne može se u potpunosti pronaći zajednički jezik čitanja povijesti filozofije. Sada mogućnost koja stoji pred nama u budućnosti, a zbog dominacije moderne i Zapada iz prošlosti, jeste zapadna povijest, jer budućnost našeg svijeta jeste sadašnja pozicija Evrope, a naš problem je u tome što nismo u stanju da mislimo. A u svemu tome ono što je u fazi globalizacije jeste moderna“ (Dāvārī, *Aql o zamāne*, str. 61–62). „Naše sučeljavanje sa Zapadom je selektivno. Mi se ne bavimo zapadnom mišlju i filozofijom i od Zapada želimo uzeti samo nauku, tehnologiju i napredak. Ali je civilizacija kao jedno drvo i ne može se od drveta otkinuti smo jedna grana ili se iščupati samo dio njegovog korijena i zasaditi na drugo mjesto (Dāvārī, *Utopī va asr-e ġadīd*, str. 72).

U heideggerovskom tonu Dāvārī ističe da je realnost koja je nastala iz zapadnog mišljenja realnost tehnologije. Za njega je tehnologija više od sredstva i instrumenta. Tehnologija je proistekla iz poimanja svijeta kao izvora snage i energije. Dāvārī smatra da za razliku od uvriježenog mišljenja da je tehnologija produkt nove znanosti ona je po svojoj suštini unutrašnji aspekt zapadnog znanja i filozofije (str. 36–37). Premda se tehnologija u odnosu na znanost javlja kasnije ali u odnosu na bit ona prethodi znanosti i utire joj put (Dāvārī, *Darbāre-ye elm*, str. 40). Dāvārī smatra da smo potčinjeni tehnologiji koja nad nama vlada, a da mi ovladamo njome mogli bismo je primjenjivati za našu dobrobit i tada ne bi bilo svih ovih ratova i nasilja (Dāvārī, *Aql o zamāne*, str. 37). Neki filozofi kao Jaspers ne smatraju tehnologiju samo instrumentom već smatraju da je čovjek sposoban da se izbavi iz njenih okova. Ali se malo promišlja o suštini tehnologije a i ono što se zna oblikuje se prema vlastitom mišljenju. Jaspers smatra da je tehnologija instrument, ali da se može kontrolirati. Dočim Dāvārī odbacuje ovu mogućnost (Dāvārī, *Darbāre-ye elm*, str. 39, 48). Ali on ne nudi nikakav čvrst argument za ovakvo stajalište. Da li se pod pretpostavkom da današnja tehnologija nije potčinjena čovjeku uistinu može tvrditi da tehnologija nije instrument? Pod pretpostavkom da je čovjekovo razumijevanje svijeta kao izvora snage dovelo do nastanka tehnologije, zar se neće dogoditi da ako iščezne ova čovjekova relacija sa svijetom kao spremištem snage, da tada neće postojati ni tehnologija? (Nasrī, *Rūyārūyī ba taġaddod*, II, str. 287). Ova analiza opovrgava Dāvārījeve tvrdnje o dominaciji tehnologije. On kaže da se treba osloboditi vladavine tehnologije u značenju da ukoliko neko prepozna suštinu tehnologije i svoju relaciju s njom može se izbaviti iz njenih stega i pronaći drugu opciju (Dāvārī, *Falsafe dar bohrān*, str. 173).

Kada se radi o pitanju identiteta Dāvarī govori o dvije skupine mislilaca. Oni koji opovrgavaju svaku suštinu Zapadu i drugi koji vjeruju u postojanje Zapada ali, naravno, ne dijele svi isto mišljenje u pogledu njegove suštine. Dr. Dāvarī sebe svrstava u drugu skupinu mislilaca i ističe kako filozofija ne može opovrgavati suštinu Zapada. One iz prve skupine Dāvarī ne smatra ni filozofima ni učenim osobama (Dāvarī, *Aql o zamāne*, str. 59). Dāvarī pripada onima koji na Zapad ne gledaju kao na cjelinu sastavljenu iz dijelova. „Na Zapad ne treba gledati kao na cjelinu sastavljenu od znanja, tehnologije, umjetnosti, etike, lošega i svih postojećih relacija i odnosa. Zapad je jedna cjelovitost i jedna suština. To je jedan metod, jedno poimanje i volja. Na temelju takvog metoda i poimanja pojavio se novi svijet i čovjek u njemu koji ima poseban odnos prema svijetu i egzistenciji.“ Dāvarī smatra da svi oni koji negiraju ovakav njegov pristup zapravo opovrgavaju mišljenje i vjeruje da oni to rade stoga kako sve one negativnosti Zapada ne bi doveli u vezu sa samim Zapadom. On opovrgava postojanje bilo kakvog mjerila kojim bi se Zapad selektirao od njegovih negativnosti (Dāvarī, *Falsafe dar bohrān*, str. 74).

Dr. Dāvarī vjeruje kako mozaični identitet i nije identitet premda je globalni ljudski identitet mozaičan i to je u neku ruku ispravno. Zapravo je ispravno da je identitet ljudi na nivou svijeta postao mozaičan ali je pitanje šta se može uraditi sa ovim identitetom. Mozaični identitet je nedostatan i to je jedna etapa bezidentitetnosti. Mozaična pozicija je pozicija slabljenja duha i mišljenja. O svojoj razlici sa Dārijūšom Šājegānom Dāvarī kaže kako Šājegān ovo stanje smatra prirodnim i da je njime zadovoljan, dočim, on nije: „Mozaična pozicija je jedna urođena pozicija s kojom se treba usaglasiti ali ne treba na nju računati jer ova pozicija ne može trajati jer je jalova“ (Dāvarī, *Aql o zamāne*, str. 190–191).

Kada govori o slobodi posvema je očit utjecaj kojeg je na Dāvarīja imao Heidegger. Dāvarī kaže: „Sloboda podrazumijeva otkrivanje zbilje i njeno ozbiljenje. A onaj kome je zbilja strana nema pojma o značenju slobode“ (Dāvarī, *Falsafe dar bohrān*, str. 491). Nadalje kaže: „Sloboda znači predanost Bogu. Sloboda jeste jednako zbilja“, te dodaje da je ovo njegovo mišljenje o slobodi zbog isprepletenosti stupnjeva filozofije i politike nazvano fašističkim (Dāvarī, *Aql o zamāne*, str. 98–99). Kada se radi o biti zbilje Heidegger smatra „da je bit zbilje sloboda“. Ovim na prvi pogled jednostavnim iskazom Heidegger ne želi kazati da je istinsku slobodu nemoguće negirati i da egzistiranje slobode treba priznati u ravni jedne zbilje ili realiteta, već on govori o relaciji između

‘biti zbilje’ i ‘slobode’ i eksplicite pojašnjava da je zbilja po svojoj biti upravo sloboda (Abdolkarīmī, *Rābete-ye haqīqat va āzādī dar andīše-ye Heidegger*, str. 15). Heidegger je zbilju interpretirajući je kroz moduse tubitka (*dasein*) razumijevao kao slobodu, naravno ne slobodu u značenju razuzdanosti nego u značenju gradacije daseina naspram svega postojećeg (Heidegger, 1993, str. III–138).

Dr. Dāvārī savremenu slobodu motri kao individualnu i kao slobodu koja je povezana s filozofijama povijesti i modernom. Ali to uopće nije sloboda jer je svijet moderne po svojoj biti totalitaran dakle totalitarnost nije nešto što je pridodano moderni već je u njoj biti (Dāvārī, *Mā va rāh-e došvār-e tağaddod*, str. 94). On ne negira vrijednost i značaj slobode ali smatra da Zapad nije mjerilo slobode. U svojoj analizi slobode Dāvārī ne definira šta je, zapravo, sloboda, koji su njeni segmenti i dokle sežu njene granice tako da se ne može jednostavno dokučiti kakvo je Dāvārījevo poimanje slobode. Stječe se dojam da modernu slobodu prije svega treba razumijevati unutar njenog konteksta i njenog potonjeg utjecaja kao i u značenju zbilje u kontekstu Heideggerove temeljne ontologije, a možda i nije dopušteno miješati ovo dvoje jer može dovesti do nejasnoća u poimanju pojma slobode.

Dr. Dāvārī vjeruje kako je sadašnji svijet podijeljen na dva dijela: modernistički i oponirajući dostignućima moderne. Um moderne zahvatio je cijeli svijet. Korijen svih kriza u svijetu leži u zapadnom mišljenju „u kojem je čovjek stigao dotle da više nema nikakvu nadu niti utočište izvan samoga sebe“ (Dāvārī, *Aql o zamāne*, str. 16). Moderna je odvojila ljude od njihovih tradicija, a te tradicije nemaju toliku snagu da se uhvate u koštac sa modernom i da ne ustuknu pred njom“ (Dāvārī, *Sonnat va tağaddod*, str. 113). Dāvārī smatra da postoji skriveni sukob civilizacija. Kada jedna civilizacija atakuje, npr., zapadna, ljudi ne mogu učiniti ništa jer su zapali između dva svijeta, tradicije i moderne. Dakle, on vjeruje u sukob civilizacija u kojem je jedna strana sukoba zapadna civilizacija koja atakuje, a sa druge strane civilizacije koje nemaju snage da joj se suprotstave (Nasrī, *Rūyārūyī ba tağaddod*, II, str. 293).

Dr. Dāvārī dijalog civilizacija smatra pametnim i efikasnim odgovorom na huntingtonski koncept sukoba civilizacija. Dijalog civilizacija je jedan politički koncept i premda su političari ti koji stoje iza njegove pripreme sudionici dijaloga nisu nužno iz svijeta politike. Tu se po Dāvārījevom mišljenju radi o političkoj taktici u sučeljavanju civilizacija. Ovaj dijalog ne iziskuje zajedničke temelje dovoljno je samo da dvije strane uvažavaju međusobne temelje. U američkoj političkoj strategiji

je Huntingtonov koncept nadvladan tezom da izgleda kao da se sve civilizacije mogu približiti jedna drugoj i da je hipotetički moguća koalicija islamske i konfučijanske civilizacije (Dāvarī, *Aql o zamāne*, str. 109–112).

Dāvarī smatra da „ratovi koji su se vodili između Irana i Grčke, Irana i Rima, Irana i Mongola nijedan nije bio sukob civilizacija. Ti su se ratovi odnosili na ondašnje vrijeme. Ali zapadna civilizacija, jer smatra da treba obujmiti sve, govori o sukobu civilizacija“. Naravno, Dāvarī podsjeća da kada se govori o slabljenju Zapada ne treba misliti da će se to ubrzo dogoditi. „Zapad je sila koja ide ka svome zalasku ali ona je još uvijek mnogo jača nego što možemo zamisliti i još uvijek raspolaže svim potencijalima moći kao što su tehnologija, trgovina, tržište, propaganda.“ Dāvarī kaže: „Sada se sukob civilizacija razmatra kao buduća politička forma gdje jedan političar treba naspram te forme predložiti neku drugu formu“ (Ibid., str. 213). Dāvarī smatra da je prihvatanje koncepta o dijalogu civilizacija od strane Zapada, zapravo negiranje dvjestogodišnjih tvrdnji zapadne povijesti. Zapad je govorio od sada nema nijedne povijesti ni civilizacije osim zapadne povijesti i civilizacije. Ljudi se dijele na dvije skupine, na zapadnu i skupinu koja je zaostala za povijesnim karavanom. Konceptom dijaloga među civilizacijama Zapad treba prihvatiti da su zapadnjak i nezapadnjak jednaki i da mogu međusobno razmjenjivati mišljenje (Ibid., str. 214). Zapad se ogradio od ove tvrdnje da nema druge povijesti osim zapadne, a to znači da smo se našli u poziciji postmoderne u kojoj „ne samo da se pod znak pitanja stavljaju običaji i mišljenja već i principi i temelji zapadne povijesti“.

Izvori i literatura

- Abdolkarīmī, Bīžan, (1384) *Rābete-ye haqīqat va āzādī dar andīše-ye Heidegger*, dar Name falsafi.
- Dāvarī, Rezā, (1357) *Vaz'e kanūni-ye tafakkor dar Īrān*, Tehrān, Soruš.
- Dāvarī, Rezā, (1359) *Falsafe čist?*, Tehrān, Anḡoman-e eslami Hikmat va falsafe Īran.
- Dāvarī, Rezā, (1363) *Šamme-ī az tārīx-e ġarbzadegi-ye mā*, Tehrān, Soruš.
- Dāvarī, Rezā, (1367) *Falsafe dar bohrān*, Tehrān, Amir Kabir.
- Dāvarī, Rezā, (1379) *Utopī va asr-e taġadod*, Tehrān, Sāqī.
- Dāvarī, Rezā, (1379) *Darbāre-ye elm*, Tehrān, Hormos.
- Dāvarī, Rezā, (1379) *Darbāre-ye Ġarb*, Tehrān, Hormos.
- Dāvarī, Rezā, (1380) *Tamaddon va tafakkor-e ġarbi*, Tehran, Sāqī.
- Dāvarī, Rezā, (1383) *Falsafe-ye tatbiqī*, Tehrān, Sāqī.

- Dāvārī, Rezā, (1383) *Farhang, xerad va āzādī*, Tehrān, Sāqī.
- Dāvārī, Rezā, (1384) *Mā va rāh-e došvār-e tağaddod*, Tehrān, Sāqī.
- Dāvārī, Rezā, (1384) *Resale dar bab-e sonnat va tağaddod*, Tehrān, Sāqī.
- Dāvārī, Rezā, (1384) *Falsafe-ye moaser-e Iran*, Tehrān, Sāqī.
- Dāvārī, Rezā, (1384) *Molāhazātī darbāre-ye hoqūq-e bašar va nesbat-e an bā dīn va tāriḫ*, Qom, Dānešgāh-e mofid.
- Dāvārī, Rezā, (1384) *Aql o zamāne*, Tehrān, Soxan.
- Heidegger, Martin, *Asr-e tasvīr-e jahān*, tarğome Yūsof Abazarī, dar Organon, 11/12, payiz va zamestan, 75.
- Nasrī, Abdollāh, (1386) *Rūyārūyi ba tağaddod*, II, Tehrān, Našr-e elm.
- Šayegan, Dariyuš, (1380) *Afsunzadegi-ye jadid*, tarğome Nazī Azima, Tehrān, Farzanruz.

REZĀ DĀVARĪ - A PHILOSOPHER OF CULTURE AND HIS SCIENTIFIC BIOGRAPHY

Summary

Dr. Rezā Dāvārī Ardakānī, born in 1933, is one of the most important Iranian philosophers of the new era. He is an associate professor at the Tehran University, president of the Academy of Sciences and author of dozens of books and scientific articles. Dāvārī is a philosopher of culture and dialogue. His works on the humanistic concept of comprehension and understanding, Islamic and Western philosophy, are of utmost importance for the philosophical dialogue of modern Iran. His thought evolved on the tradition of Islamic-Iranian philosophy, and can be considered a “disciple” of Western philosophers. Therefore, he is always in search of meanings and concepts that link Western and Islamic-Iranian thought. Of particular importance is Dāvārī’s intellectual pursuit in establishing the atmosphere of civilizational-cultural dialogue in Iran. In this paper, Dāvārī’s scientific biography as well as his philosophical thought will be treated.

Key words: biography, Dāvārī, East, West, phenomenology, Islamic philosophy, Iranian identity.